

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Analýza realizace výslovnosti českých hlásek čínskými mluvčími

Realization of Czech Phoneme Pronunciation by Chinese Native speakers –
An Analysis

Olomouc 2022, Michaela Strašilová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Tereza Slaměnková, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou prací *Analýza realizace výslovnosti českých hlásek čínskými mluvčími* vypracovala samostatně a uvedla seznam veškeré použité literatury a dalších zdrojů.

V Olomouci dne.....

.....

Michaela Strašilová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat studentům oboru České filologie Tjianjin Foreign Studies University, kteří svojí účastí na výzkumu umožnili této práci vzniknout. Dále vřele děkuji vedoucí mé práce, Mgr. Tereze Slaměňíkové, PhD., za velkou míru trpělivosti a ochoty, a především za přínosné poznámky a rady, díky kterým bylo možné práci dokončit.

ANOTACE

Cílem této bakalářské práce je identifikovat problematické vokály, konsonanty a další zvukové jevy češtiny na základě analýzy realizace výslovnosti českých hlásek čínskými mluvčími. Analyzuji nahrávky studentů české filologie na Tianjin Foreign Studies University vytvořené v září/říjnu 2019. V teoretické části práce provedu ve třech stručných kapitolách srovnání vokalického, konsonantického a slabikového systému češtiny a čínštiny, v následující kapitole vytipuji pravděpodobné problematické jevy. V analytické části popíšu v jednotlivých oddílech jednotlivé problematické jevy, které analýza odhalila a pokusím se podat vysvětlení jejich vzniku na základě údajů z teoretické části. Na závěr provedu zhodnocení úspěšnosti analýzy a možnost navázat na práci dalším výzkumem.

Klíčová slova: čeština, čínština, vokalický systém, konsonantický systém, slabika, pozice ve slově, chybná výslovnost

ABSTRACT

The main goal of this paper is to identify the problematic vowels, consonants and other phonetic phenomena, which the Chinese Native Speakers have to face while studying the Czech language. The paper firstly introduces phoneme systems of both languages and compares them, then suggest a list of probable errors which it then searches for in the analysis. All errors found are described and their possible cause is explained. The Conclusion provides a summary of the analysis's success.

Key words: Czech language, Chinese language, system of vowels, system of consonants, syllable, position in words, pronunciation error

Počet stran: 39

Počet znaků: 54 659

Počet příloh: 2

Obsah

1. ÚVOD.....	7
2. TEORETICKÁ ČÁST	9
2.1. Porovnání hláskových systémů češtiny a čínštiny.....	9
2.1.1 VOKALICKÝ SYSTÉM.....	10
2.1.2 KONSONANTICKÝ SYSTÉM.....	11
2.1.3 SYSTÉM SLABIK	13
2.2 PŘEDPOKLADÁNÉ PROBLEMATICKÉ JEVY	15
2.2.1 Vokály	15
2.2.2 Konsonanty.....	15
2.2.3. Zvláštní jevy	16
3. ANALYTICKÁ ČÁST.....	17
3.1 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	17
3.2 REALIZACE VOKÁLŮ	20
3.2.1 Problematika realizace jednotlivých vokálů.....	20
3.2.2 Problematika realizace délky vokálů podle pozice ve slově	23
3.3 REALIZACE KONSONANTŮ	26
3.3.1 Problematika realizace párových souhlásek	26
3.3.2 Problematika nepárových souhlásek	30
3.4 Zvláštní jevy	33
3.4.1 Chyba v asimilaci	33
4. ZÁVĚR.....	35
Seznam literatury.....	37
Přílohy	39

1. ÚVOD

Čínština jako cizí jazyk byla a je v českém prostředí popisována v řadě odborných studií. Jejich autoři přispívají výsledky svých výzkumů mezinárodní vědecké obci vytvořit obecně platný popis čínštiny, v domácím prostředí potom uplatňují tyto výsledky v metodice výuky čínštiny jako cizího jazyka. Cenný přínos pro studium čínštiny představují data získaná přímo od studentů čínštiny, kteří jsou do nejrůznějších experimentů a zapojování. Studie se specializují na jednotlivé roviny jazyka, konkrétní mluvnické, gramatické, fonetické nebo jiné jazykové jevy, a na jejich základě odhalují specifická úskalí českých studentů při studiu čínštiny.

V opačném směru najdeme velké množství materiálu popisujícího češtinu z pohledu ostatních slovanských jazyků, případně sousední němčiny a dalších evropských (indoevropských) jazyků, ale nedostává se kvalitních popisů z jiných cizích jazyků. V Číně není je v porovnání s evropskými zeměmi o poznání méně pracovišť, které se výukou a zkoumáním češtiny zabývají, a ačkoli v posledních asi 7 letech pozorujeme nárůst zájmu o studium češtiny, jedná se stále o mladou, nepříliš hluboce prozkoumanou disciplínu. Proto věříme, že poznatky z našeho výzkumu můžeme přispět k rozšíření povědomí o specifická úskalí čínských mluvčích při studiu češtiny a možná také k úpravě metodiky výuky podle potřeb čínských studentů.

Ve výzkumu se zaměřujeme na rovinu mluveného jazyka s cílem analyzovat konkrétní zvukové jevy. Analýzu a její výsledky prezentujeme spíše jako sondu do studia mluvené češtiny z pohledu čínského mluvčího, která, jak doufáme, odhalí možnost vzniku nových navazujících studií.

K uskutečnění výzkumu autorku inspirovala osobní zkušenost s úskalími studia cizích jazyků, především čínštiny (jak na Univerzitě Palackého v Olomouci, tak během studijního pobytu na Tianjin Normal University), ale také pracovní stáž na Tianjin Foreign Studies University, kde v akademickém roce 2019/2020 působila jako lektorka českého jazyka.

Teoretická část práce se zaměřuje na stručný popis a srovnání vokalického, konsonantického a slabikového systému češtiny a čínštiny, dále obsahuje kapitolu, ve které jsem vytypovala pravděpodobné problematické jevy. V analytické části popisují v podkapitolách jednotlivé problematické jevy, které analýza odhalila a podávám možné

vysvětlení jejich vzniku na základě údajů z teoretické části. V závěrečné kapitoly shrnují úspěšnost analýzy a míru naplnění teoretických předpokladů.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Porovnání hláskových systémů češtiny a čínštiny

V této kapitole představíme porovnání hláskových systémů češtiny a čínštiny, které nám poslouží jako výchozí kritéria pro hodnocení výsledků analýzy. Charakteristika, kterou zde představujeme, je stručná, v některých bodech snad až příliš zjednodušená, ovšem vzhledem k množství odborných prací, které byly na toto téma pro oba jazyky napsány, spoléháme na znalosti čtenářů a jejich schopnost orientovat se v tematice. Pro zápis hlásek češtiny volíme *tradiční českou transkripci*, pro zápis čínských hlásek volíme *abecedu pinyin s fonetickým fonetickým přepisem*, jak jej uvádí H. Trísková¹. Důvodem, proč využíváme dvou systémů transkripce místo jiného jednotného systému, je užití zavedených symbolů, které studenti češtiny i čínštiny využívají a které jsou pochopitelné i pro méně zběhlé čtenáře. V této práci porovnáváme češtinu a čínštinu pouze na rovině jazykové, vycházíme ze standardní formy obou jazyků a vylučujeme možnost uplatnit nářeční varianty. U případů, kdy pro použité vzorové čeština připouští fakultativní výslovnost, volíme pro účely analýzy vždy pouze jednu variantu jako správnou.

O rozdílnosti obou jazyků napovídá již jejich zařazení do jazykových rodin. Čeština je jedním ze slovanských jazyků, které patří do indoevropské jazykové rodiny, čínštinu řadíme mezi jazyky sino-tibetské. Z hlediska typologie se rovněž jedná o dva velmi rozdílné jazyky. Podle klasifikace strukturální typologie² náleží čeština do typu tzv. flektivních jazyků, zatímco čínština je představitelem izolačního typu jazyka. Okolnostmi historického vývoje, ani vnitřní strukturou češtiny nebo čínštiny se v této práci zabývat nebudeme, ačkoli je zřejmé, že se nejrůznější faktory z těchto oblastí projeví na dnešní podobě mluvené formy obou jazyků.

¹ TRÍSKOVÁ, Hana. *Segmentální struktura čínské slabiky*. 2012

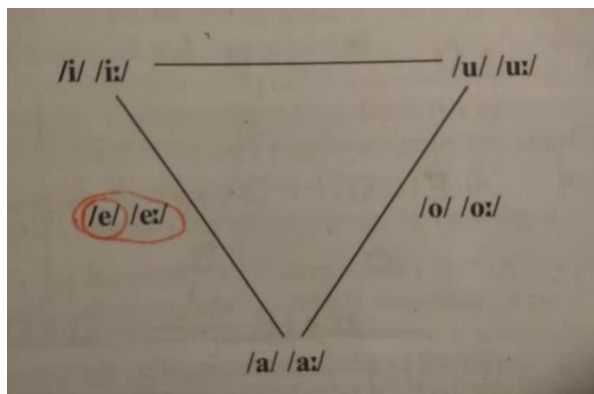
² SKALIČKA, Vladimír. *Typ češtiny*. 1951

2.1.1 VOKALICKÝ SYSTÉM

Samohlásky zaujímají v obou jazycích ústřední pozici ve slabice, resp. v jádru slabiky, představují obligatorní složku, bez níž slabika nemůže existovat (výjimkou v češtině jsou např. slabičné souhlásky nebo neslabičné předložky; v obou jazycích onomatopoické výrazy a citoslovce). Samohlásky mohou tvořit slabiku samostatně, nebo spolu s konsonanty, které obsazují pozice v praeture a kodě slabiky v rozdílných kombinacích.

České samohlásky se tradičně klasifikují pomocí tzv. vokálního trojúhelníku (Obrázek 1) a dvou klasifikačních kritérií: míry otevřenosti (vysoké – středové – nízké) a místa artikulace (přední – střední – zadní). Inventář samohlásek v češtině je sestává z 10 samohlásek jedno fonémových: *a, e, i, o, u; á, é, í, ó, ú*; a 1 samohlásky dvou fonémové, tzv. diftongu, *ou* (*ou* je jediný původní český diftong, v nepůvodní slovní zásobě se objevují *au, eu*). Jak již bylo zmíněno, samohlásky (i v češtině) tvoří jádro slabiky a tím částečně vymezují i její hranice. Vyskytnou-li se vedle sebe dvě samohlásky, pak vede hranice slabik mezi nimi a ve výslovnosti se toto rozdělení může projevit artikulací rázu nebo vložem hiátové hlásky. Všechny české samohlásky se vždy realizují v neredukované formě bez ohledu na jejich pozici ve slově a působení okolních hlásek³.

Obrázek 1: vokální trojúhelník českých samohlásek

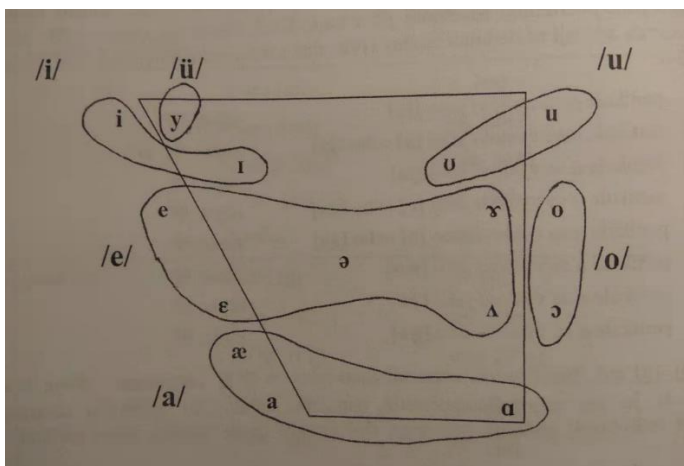
zdroj: TRÍSKOVÁ, Hana. *Segmentální struktura čínské slabiky*. s. 399

Základním inventářem v čínštině tvoří pouze 6 kvalitativně odlišených samohlásek *a, e, o, i, u, ü*, takže by se mohlo zdát, že vokální systém čínštiny je chudší než ten český. „V čínštině neexistuje [sice] kontrast krátkých a dlouhých samohlásek. Čínské vokální

³ PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny s obecným úvodem do problematiky oboru*. s.170

fonémy ovšem (na rozdíl od českých) oplývají četnými alofony⁴. K tomu má v porovnání s českým inventářem čínština výrazně bohatší repertoár tzv. *polyftongů*, neboli více fonémových hlásek. Jejich základní rozdělení podle *pinyin* tvoří skupina diftongů (klesavé *ai, ei, au, ou*; stoupavé *ia, ie, ua, uo, üe*) a triftongů (*iau, iu, uai, ui*)⁵. Vznik alofonů čínských vokálů je řízen typem dané slabiky a kombinací daného vokálu s určitým konsonantem.

Obrázek 2 Vokalický čtyřhelník

Zdroj: TRÍSKOVÁ, Hana. *Segmentální struktura čínské slabiky*. s. 399

2.1.2 KONSONANTICKÝ SYSTÉM

Při porovnání základního inventáře vokálů a konsonantů, je jasné, že u obou jazyků je konsonantický systém obsáhlejší a složitěji strukturovaný než vokalický systém. Každá samohláska je klasifikována na základě několika kritérií. Prvním je místo artikulace, tedy konkrétní místo v ústní dutině, kde se daný konsonant tvoří. Toto kritérium využívají jak čínština, tak čeština, ačkoli každý jazyk má svá specifika. Jedinou shodnou skupinou konsonantů u obou jazyků jsou **labiály**. Skupina alveolár se dále dělí na podskupinu **prealveolár** a **postalveolár** v češtině, v čínštině na podskupinu **dentoalveolár** a **postalveolár (retroflex)**. Čínské alveoláry jsou ovšem ještě blíže charakterizovány ne/zapojením artikulace hrotu jazyka, díky níž je označujeme jako konsonanty **apikální**. Stejně tak jsou skupina palatál a velár v čínštině na rozdíl od češtiny navíc charakterizovány artikulací hřbetem jazyka a označujeme je jako konsonanty **dorzální**.

⁴ TRÍSKOVÁ, Hana. *Segmentální struktura čínské slabiky*. s. 93

⁵ Tamtéž, s.252

Čeština má oproti čínštině ještě skupinu tzv. **laryngálních** souhlásek. Zdánlivě malé, ale přesto významné rozdíly mezi konsonantickými systémy češtiny a čínštiny si ukážeme na příkladu některých souhlásek.

čeština	čínština
c = prealveolára , polozávěrová, neznělá	c = dentoalv. apikální, polozávěrová, přidechová
z = prealv. , konstriktiva, znělá	z = dentoalv. apikální, polozávěrová, nepřidechová
r = prealv. , aproximantní vibranta, znělá	r = postalveolára apikální (retroflexa), frikativa
j = palatála, centrální aproximanta, znělá	j = palatála dorzální , polozávěrová, neaspirovaná
h = laryngála , konstriktiva, znělá	h = velára dorzální, frikativa

Všechny vybrané alveoláry mají jeden společný rys – stejný grafém označující artikulačně rozdílné hlásky. Problematiku grafické stránky zmiňujeme z toho důvodu, že řada k řadě chyb může dojít už při kontaktu se zápisem češtiny. Shoda v podobě grafémů může v tomto případě mít negativní účinek, jelikož zkušenost mluvčích se zápisem vlastního rodného jazyka je vázána na mluvenou formu jazyka. Mluvčí proto mají tendenci při čtení aplikovat na známých grafémech výslovnost podle zkušenosti se zápisem svého rodného jazyka. I když si tedy mluvčí dokážou rychle osvojit způsob zápisu jazyka (česká abeceda a abeceda pinyin), osvojit si vlastní výslovnost hlásek je úkol mnohem náročnější a je nutné mu přikládat váhu, pokud usilujeme o dosažení osvojení mluveného jazyka na dobré úrovni.

Tímto nekritizujeme využívání latinky ve výuce češtiny – to by bylo zcela kontraproduktivní – ale snažíme se upozornit na možná úskalí, pokud čínští mluvčí (obecně mluvčí cizího jazyka) nejsou upozorněni na rozdíly mezi grafickou a mluvenou podobou češtiny a pinyin (obecně přepisu cizího jazyka latinkou).

Druhým kritériem pro klasifikaci konsonantů je způsob artikulace. Podle něj rozdělujeme české souhlásky na skupinu **okluziv** (závěrových) orálních a nazálních, **semiokluziv** (polozávěrových), **konstriktiv**, **vibrant**, které se dělí na frikativní a aproximantní, a skupinu **aproximant** laterálních a centrálních. Čínština řadí **okluzivy** (závěrové) a **afrikáty** (polozávěrové) do jedné kategorie, kterou rozlišuje podle třetího kritéria na **aspirované** a **neaspirované**, dále má skupinu **nazál**, **frikativ** a **laterál**. Zařazení jednotlivých konsonantů je možno nahlédnout v tabulkách (Obrázek 3, 4 v Přílohách).

Třetím kritériem je zařazení konsonantu do řady podle ne-znělosti, respektive nepřítomnosti aspirace (přídechu). Jak je vidět v Tabulce 1.0, z celé řady má každý z jazyků pouze dva typy konsonantů. Tento rozdíl je jedním z nejvýraznějších, a proto i hojně komentovaných rozdílů mezi češtinou a čínštinou, ačkoli, jak jsme již ukázali výše, zdaleka se nejedná o rozdíl jediný.

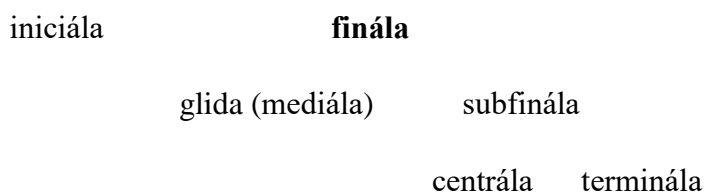
Tabulka 1.0: srovnání řady

jazyk	řada		
čeština	znělé neaspirované	neznělé neaspirované	
čínština		neznělé neaspirované	neznělé aspirované

2.1.3 SYSTÉM SLABIK

Přestože se náš výzkum zaměřuje v první řadě na jednotlivé samohlásky a souhlásky, uvědomujeme si, že řada jevů jako je asimilace znělosti, vkládání hiátových hlásek nebo rázu aj. se ve velké míře děje na hranici dvou slabik, a je tedy vhodné, abychom popis systémů slabik v češtině a čínštině do teoretické části práce zařadili.

V pojetí obou jazyků má slabika svoji vnitřní strukturu – skládá se z jádra a pobočných částí. V češtině používáme termíny praetura – nukleus – koda, v čínštině termíny iniciála – finála, která se dále dělí:

Jádro (nukleus/ centrála) musí být v každé slabice obsazeno hláskou, kterou jazyk připouští. Potřeba praertury/iniciály a kody/terminály je předmětem diskuzí. Existují slabiky bez počáteční fáze praertury/iniciály, stejně tak existují slabiky bez kody/terminály. Z tohoto výčtu vypouštíme výjimky typu onomatopoických výrazů, neslabičných předložek, částic, nářečních prvků atd.

Čínská slabika je předmětem zkoumání řady studií, které se shodují v tom, že systém čínské „slabiky je jednodušší než systém slabiky české, jak uvádí např. Švarný: „slabiku jako fonetickou jednotku lze v čínštině se zřetelem k její vnitřní stavbě a k jejímu

ohraničení vymezit jednoznačněji a snáze, než je to možné v češtině.“⁶ Nebo Trísková, „slabika má přísně danou stavbu s nevelkým počtem komponentů a s výraznými fototaktickými omezeními, což způsobuje skromnost slabičného inventáře“⁷.

Jak bylo řečeno, čínština jasně vymezuje možnosti obsazení pozic ve slabice. **Iniciálu** mohou tvořit základní konsonanty (podle pinyinů 21⁸), **glidu** obsazují mediály (vysoké vokály **i, u, ü**. Pozici **centrály** zaujímá vždy jednoduchý vokál (/a/, /o/, /ə/, /i/, /u/, /y/) a v pozici **terminály** se mohou vyskytnout buď vokalické koncové elementy (/i/, /u/) nebo koncové elementy nosové (**-n, -ng**). Tyto hlásky pak podléhají dalším omezením kombinování. Nepříliš rozsáhlý repertoár slabik a omezené kombinování hlásek potvrzuje fakt, že skutečně existujících slabik má čínština zhruba 410⁹ (bez započítání možných tónových realizací).

Pro českou slabiku platí pravidlo obsazení nukleu. Praetura ani koda slabiky být obsazena nemusí, jsou fakultativní. Pokud obsazeny jsou může to být až 4 konsonanty v praeture a až 3 konsonanty v kodě¹⁰. Tak existuje celkem 18 slabičných typů české slabiky oproti pouhým 10 typům čínským. Otázka hranice slabiky osciluje mezi možnostmi hromadit souhlásky na počátku a konci slabiky s tendencí vytvářet slabiky otevřené. Hranice mezi slabikami je zároveň místem, kde dochází k ortoepickým jevům jako asimilace nebo disimilace, vkládání rázu nebo hiátových hlásek atd. Právě tyto jevy nás v analýze zajímají.

Nukleus české slabiky obsazují kromě vokálů i tzv. sonory, slabikotvorné souhlásky **r, l, m, n**. Jejich pozice v jádru je ale podmíněná umístěním mezi alespoň dvěma jinými konsonanty nebo na konci slova po jiném konsonantu. V mluveném jazyce se takto běžně vyskytuje pouze **r, l**. Slabičná sonora **m** se vyskytuje pouze ve slovech *sedm* a *osm* za předpokladu, že nejsou při artikulaci doplněny o /u/. Slabičné **n** plní svoji funkci ve stejných slovech jako **m**, (v moravských dialektech), nebo v přepisu cizích slov. Ani jedno není pro náš výzkum výhodné zkoumat. Proto jsme po uvážení vzorová slova se slabikotvornými souhláskami do seznamu vzorových slov nezařadili.

⁶ ŠVARNÝ, Oldřich a David UHER. *Hovorová čínština v příkladech*. 3. s.62

⁷ TRÍSKOVÁ, Hana. *Segmentální struktura čínské slabiky*, s. 356

⁸ tamtéž, s. 86

⁹ tamtéž, s. 86

¹⁰ PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny: s obecným úvodem do problematiky oboru*. s. 271

2.2 PŘEDPOKLADÁNÉ PROBLEMATICKÉ JEVY

2.2.1 Vokály

1. **Čínský středový vokál /e//ə/** utváří v závislosti na typu slabiky a hláskového okolí řadu alofonních variant, zatímco české **e, é** si zachovává lineární rozměr. Lze tedy očekávat, že v některých typech českých slabik a v kombinacích s určitými souhláskami se vliv čínské výslovnosti projeví vyšším procentem chybné výslovnosti.
2. **Čínské vokály v nepřízvučné slabice** podléhají kromě změn v alofonní varianty také redukci. Oproti tomu **české samohlásky** jsou neměnné a realizují se vždy plně, nehledě na pozici slabiky z hlediska přízvuku.
3. Přes množství alofonů se **čínské vokály realizují bez délky**. **České samohlásky** se realizují ve variantě bez délky i s délkou, přičemž délka musí být zachována. Očekáváme vyšší procento chybné výslovnosti dlouhých vokálů, zejména na nepřízvučných slabikách.
4. Na základě povědomí o možnosti redukovat samohlásku a o apikální výslovnosti /i/ po některých iniciálách, odhadujeme, že výslovnost samohlásky /i/ bude pro čínské mluvčí problematická.
5. **Diftong eu** není součástí původních vokalických systémů češtiny ani čínštiny, proto předpokládáme vyšší míru chybovosti.

2.2.2 Konsonanty

1. Čeština má, na rozdíl od čínštiny, řadu **znělých souhlásek**, u nichž předpokládáme problémy s artikulací. Slova vybraná do seznamu vzorových slov umisťují párové konsonanty zejména na počátek slova nebo počátek slabiky ve slově. Předpokládáme, že tak získáme „čisté“ znění souhlásky, ale zároveň i vyšší podíl chyb kvůli náročnější artikulaci u znělých souhlásek.
2. Další potíže s výslovností očekáváme u **souhlásek**, které čínština ve svém repertoáru nemá, jako jsou **r, ŋ, v, ř, ž, ʒ**.

3. Ačkoli čeština i čínština disponují řadou **alveolárních souhlásek**, předpokládáme, že kvůli vnitřním rozdílům mezi jazyky bude procento chyb u těchto souhlásek vyšší. Předpokládáme vyšší procento chyb u znělých alveolár (viz bod 1)

2.2.3. Zvláštní jevy

Zajímavé výsledky jistě přinese analýza **jevů na hranici slabik**, tedy asimilačních procesů, vsouvání hiátové hlásky atd.

Počítáme s chybami studentů při nahrávání nebo případnou záměnou slova za jiné, které se student dříve naučil a kterým vzorové slovo omylem nahradí. V takovém případě slovo z analýzy vyřadíme.

Pravděpodobnost, že studenti 1. ročníku budou chybovat více než studenti 2. ročníku je téměř 100%. Proto se při porovnávání výsledků ročníků pokusíme zajistit, zda není procento chyb u některého z jevů extrémně vysoké v porovnání s druhým ročníkem.

3. ANALYTICKÁ ČÁST

3.1 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkum proběhl ve spolupráci se studenty Tianjin Foreign Studies University na přelomu září/října 2019. Účastnilo se jej 11 studentů 1. ročníku a 10 studentů 2. ročníku bakalářského studia oboru české filologie.

Vedle předmětů zaměřených na gramatiku, čtení s porozuměním, základy obecné lingvistiky a další, absolvovali studenti předměty *Česká konverzace* a *Poslech*, v jehož rámci se výzkum uskutečnil. Výuka poslechu se uskutečňovala 1x týdně v 90minutové lekci. Obsah hodin korespondoval se sylabem předmětu *Konverzace* a vycházel ze stejného učebního materiálu – učebnice *Česky krok za krokem* L. Holé¹¹.

Pro malou časovou dotaci předmětu byly studentům kromě nahrávek z učebnice dodávány a doporučeny další materiály pro nácvik poslechu a výslovnosti, např. veřejně dostupné filmy, písně, video reportáže z internetových zpráv atp. Množství hodin věnované samostudiu záviselo na individuální motivaci každého studenta.

Samotná analýza vychází z nahrávek pořízených na přelomu září/října 2019. Pro nahrávání až po měsíci výuky jsme se rozhodli zejména proto, aby měli studenti 1. ročníku možnost seznámit se s fonetickým systémem češtiny, jeho grafickým zápisem a aby si osvojili základní pravidla výslovnosti.

K nahrávání přistupovali studenti samostatně, aby nebyli ovlivňováni ostatními. Studenti dostali za úkol přečíst nahlas seznam předložených slov (dále jako vzorník), stejný pro obě skupiny. Slova a slovní spojení vybraná do seznamu představují ukázkou repertoáru hlásek češtiny a jejich možných realizací ve slově, např. pozici samohlásky na počátku, uvnitř nebo na konci slabiky, asimilaci znělosti souhlásek v důsledku jejich vzájemného působení, vložení hiátové hlásky atd. Nejedná se však o vyčerpávající výčet všech možných kombinací hlásek. Vzhledem k téměř neomezeným možnostem tvoření českých slabik by sestavení takového seznamu bylo velmi obtížné, ne-li nemožné, a délka daného

¹¹ HOLÁ, Lída. *Česky krok za krokem 1: Czech step by step 1 : A1-A2*

seznamu by se mohla negativně odrazit na pozornosti studentů při čtení, a tím i na konečném výsledku analýzy. Jsme si vědomi, že naše analýza představuje pouhou sondu a je v některých směrech nevyvážená. Na nepoměrné zastoupení analyzovaných hlásek a jeho možný vliv na dílčí výsledky analýzy, proto vždy při popisu daného jevu upozorňujeme.

Cílem výzkumu bylo vytipovat problematické jevy ve výslovnosti a pokusit se osvětlit příčinu jejich vzniku. Kromě hlavního cíle výzkumu jsme výsledky analýzy využili v další výuce, kterou jsme upravili podle potřeb ročníků. Ověření úspěšnosti těchto úprav jsme provedli pomocí nové série nahrávek pořízených v květnu 2020. Porovnání výsledků jednotlivých analýz ale vzhledem k rozsahu práce nepředkládáme.

Při popisu výsledků analýzy u jednotlivých zvukových jevů práci byly použity následující transkripce:

1. česká fonetická transkripce českých hlásek

hláska	fonetická transkripce	hláska	fonetická transkripce
velární n	ŋ	ň	ň
labiodentální m	ɱ	ž	ž
neznělé ř	ř̥	znělé ř	ř
ráz	ʔ	k	k
neznělé ch	x	g	g
znělé ch	ɣ	neznělé ch	x
znělé c	ʒ	nevokalická část diftongu	ɥ
znělé č	ʃ	a	a
p	p	á	á
b	b	e	e
f	f	é	é
v	v	o	o
t	t	ó	ó
d	d	u	u
n	n	ú	ú
c	c	i	i
s	s	í	í
z	z		
r	r		

l	l		
t'	t'		
d'	d'		

2. abeceda pinyin

symbol pinyin	fonetická transkripce	symbol pinyin	fonetická transkripce
b	p	f	f
d	t	l	l
z	ts	s	s
zh	tʂ	sh	ʂ
j	tɕ	r	ʐ ʑ
g	k	x	ɕ
p	p ^h	h	x ɣ
t	t ^h	m	m
c	ts ^h	n	n
ch	tʂ ^h		
q	tɕ ^h		
k	k ^h		

3.2 REALIZACE VOKÁLŮ

3.2.1 Problematika realizace jednotlivých vokálů

Tabulka 2

Vokál	Počet vzorových slov/ celkem	Počet vzorových slov s chybou	Podíl vzor. slov s chybou v %	Počet chyb v nahraných slovech	Podíl chyb na celkovém počtu nahraných slov v %
monoftongy					
a	26 / 546	9	34,6	20	3,7
e	30 / 630	12	40	70	11,1
i	24 / 504	5	20,8	4	0,8
o	19 / 399	3	15,8	6	1,5
u	7 / 147	4	57,1	14	9,5
diftongy					
ou	1 / 21	1	100	7	33,3
au	1 / 21	1	100	10	47,6
eu	1 / 21	1	100	12	57,1

Výzkum ukázal na opakující jev společný pro samohlásky i souhlásky – podíl vzorových slov, u nichž studenti chybovali ve výslovnosti konkrétní hlásky, je několikanásobně vyšší, než podíl počtu chyb na celkovém počtu nahraných slov. Jako příklad uvádíme analýzu chyb u samohlásky *a*: počet slov s hláskou *a* v seznamu vzorových slov je 26, což znamená, že celkem bylo analyzováno 546 nahrávek (21 nahrávek každého slova). Chyba se vyskytla u 9 z nich, tedy u 34,6 % vzorových slov. Ovšem v rámci těchto 9 vzorků (celkem 189 nahrávek) bylo odhaleno pouze 20 konkrétních chybných realizací hlásky. Výsledný podíl chyb na celkovém počtu slov s hláskou *a* tedy představuje pouhých 3,7 %. Z toho vyplývá, že studenti ve výslovnosti konkrétní hlásky obecně příliš nechybují. Jako problematický se ukazuje spíše typ slova, respektive slaviky, která tuto hlásku obsahuje. Výsledné procento chyb ve výslovnosti monoftongů v průměru nepřesáhlo 6 %. Jednotlivé chyby by se tak dají přičíst spíše nedůslednosti konkrétního studenta při čtení než obtížím s výslovností.

Tabulka 1 naznačuje výrazný rozdíl v procentu chyb mezi jednoduchými samohláskami a dvojháskami. Chybovost ve výslovnosti monoftongů je velmi nízká, což přičítáme podobnosti základního inventáře českých a čínských samohlásek (v tomto případě jsou

dlouhé i krátké varianty českých hlásek započítány jako jediná kvalitativní kategorie). Můžeme tedy konstatovat, že výslovnost monoftongů není pro čínské mluvčí problematická. Analýza neodhalila výrazný rozdíl mezi procentem chyb v jednotlivých pozicích samohlásek ve slově (s výjimkou samohlásky *e*, viz níže).

Vyšší procento chyb u diftongů naznačuje větší náročnost na realizaci než monoftongy, ale je třeba vzít v potaz malé zastoupení slov s diftongy v seznamu vzorových slov, které vede k jistému zkreslení výsledku. I z malého množství dat můžeme pozorovat, že podíl chyb je nejmenší u diftongu *ou* a naopak největší u diftongu *eu*. Dvojhlasíky *ou*, *au* najdeme v inventáři obou jazyků (v češtině je *au* nepůvodní!), pro mluvčí jsou tedy lépe vyslovitelné a vzniklé chyby lze přičíst nutnosti navázat další slabiku, která mohla zkomplikovat vyslovení předcházející slabiky s diftongem. Naopak diftong *eu* není původní v češtině (pouze u přejatých slov), ani v čínštině. V tomto případě chyby hodnotíme jako potíže mluvčího realizovat neznámý hláskový segment.

Při porovnání počtu chyb u jednotlivých ročníků se jasně ukázalo, že studenti 2. ročníku si ve většině osvojili správnou výslovnost samohlásek, a téměř ve všech případech (vyjma samohlásky *e*, viz níže) chybovali chybovali několikanásobně méně často než studenti 1. ročníku.

3.2.1.1 Problematika /e/:

Rozdílné způsoby realizace vokálů se v našem případě nejvýrazněji projeví u samohlásky /e/. Ta je v češtině charakterizována jako přední, středová, úzká (nezaokrouhlená). Takto definovaná samohláska v čínštině samostatně neexistuje, může se jednat pouze o alofon, tedy o jednu z možných realizací středního středového vokálu /ə/¹².

Analýza odhalila silnou tendenci čínských studentů realizovat samohlásku /e/ blíže středovému /ə/. Jak ukazuje Tabulka 2, tato tendence se projevila v největší míře u jednoslabičných slov tvořených uzavřenou slabikou, méně častěji pak u slov dvojslabičných, v nichž byla uzavřená slabika na konci slova, a dále v otevřené slabice víceslovného spojení. Porovnání s dvojslabičnými slovy začínajícími uzavřenou slabikou se samohláskou /e/ k dispozici není.

¹² TRÍSKOVÁ, Hana. *Segmentální struktura čínské slabiky*. s. 94

Nabízí se jednoduché vysvětlení, že chyby ve výslovnosti /e/ jsou výsledkem rozdílných způsobů realizace samohlásek v obou jazycích. Ve víceslabičných slovech a slovních spojeních je však nutné přihlídnout k pozici dané slabiky vůči přízvučné slabice. Zatímco v češtině se samohláska realizuje bez ohledu na pozici ve slově, „plnost“ čínského vokálu závisí i na jeho pozici v přízvučné nebo nepřízvučné slabice, přičemž vokál v nepřízvučné slabice se neřídka realizuje v redukované formě. Tento princip pravděpodobně mluvčí chybně aplikovali v češtině, jak můžeme soudit také podle větší četnosti chyb ve slabikách na druhé pozici ve slově oproti slabikám na počáteční nebo liché pozici. Poměr počtu chyb mezi studenty 1. a 2. ročníku byl 57:43 (%), což potvrzuje, že se s tímto problémem studenti potýkají dlouhodobě.

Tabulka 3

vzorové slovo	četnost chyb		
	celkem	2. ročník	1. ročník
<i>tən</i> místo <i>ten</i>	10 47,6 %	5	5
<i>dən</i> místo <i>den</i>	10 47,6 %	5	5
<i>səm</i> místo <i>sem</i>	10 47,6 %	5	5
<i>zəm</i> místo <i>zem</i>	10 47,6 %	4	6
<i>svícən</i> místo <i>svícen</i>	7 33,3 %	4	3
<i>k Adəle</i> místo <i>k Adéle</i>	7 33,3 %	1	6
<i>jelən</i> místo <i>jelen</i>	5 23,8 %	4	1
<i>lépə</i> místo <i>lépe</i>	4 19 %	0	4
<i>koləm</i> místo <i>kolem</i>	2 9,5 %	2	0
<i>goləm</i> místo <i>golem</i>	1 4,8 %	1	0

Stejná tendence jako u samohlásky *e* se projevila rovněž u ostatních samohlásek, ovšem již v nižší míře. Problematické zavřené slabiky byly zastoupeny v jednoslabičných slovech, dále v první nebo druhé slabice dvojslabičného slova. Chybné realizace mají u jednotlivých samohlásek relativně pevně danou formu. V naprosté většině případů chybného vyslovení se samohlásky realizovaly následovně: *a* jako /ə/, *i* jako /e/, *u* jako /o/. V otevřených slabikách je variabilita chybných realizací vyšší, studenti zaměnili

danou samohlásku za 1 z variant: /ə/, /i/ místo *e*; /e/ místo *a*; /ou/, /u/ místo *o*; /ə/, /v/ místo *u*.

Pro samohlásky *a*, *e*, *i* platí, že v otevřených slabikách s danou samohláskou studenti chybovali méně než v zavřených slabikách. Pro samohlásky *o,u* se naopak objevilo více chyb ve slabikách otevřených.

3.2.2 Problematika realizace délky vokálů podle pozice ve slově

Jak bylo řečeno v předchozí kapitole, čínské vokály nejsou tradičně rozlišovány na základě kvantity. Konkrétní realizace jednoho vokálu se mohou lišit svým trváním, ale tyto rozdíly vznikají v důsledku individuálních rozdílů mluvčích nebo vlivem pozice vokálu a působením ostatních hlásek ve slově, nikoli na základě potřeby odlišovat význam pomocí vokálu. Vokály v přízvučné slabice budou častěji realizovány jako „dlouhé“, zatímco vokály v nepřízvučné slabice se budou realizovat jako „krátké“ nebo dokonce redukované. Mluvčí přitom pravděpodobně neopakuje stejnou formu při každé realizaci daného slova a změny nečiní vědomě. Tento fakt dává tušit komplikace při snaze realizovat samohlásky v češtině, kde délka představuje fonologický způsob odlišení významu, a tudíž musí být realizována pouze v dané formě.

Realizování délky u samohlásek může být ovlivněno více faktory, mezi jinými i počtem slabik ve slově. Proto skupiny slov s různým počtem slabik analyzujeme samostatně. Nevylučujeme ale možnost, že se mezi jednotlivými skupinami projeví podobné tendence. Přiložené Tabulky 3-5 ukazují četnost a charakter chyb v realizaci délky samohlásek u jednotlivých skupin. Pro usnadnění orientace a lepší přehlednost budeme v dalším textu označovat slabiku s dlouhou samohláskou jako „dlouhá slabika“ a slabiku s krátkou samohláskou jako „krátká slabika“.

3.2.2.1 Slova jednoslabičná

U jednoslabičných slov s dlouhou samohláskou bylo z hlediska správné realizace délky jedinou chybou „krácení“ samohlásky (viz Tabulka č.3). Častým průvodním jevem bylo zvýšení hlasu a přidání důrazu při vyslovení slabiky. Ztrátu délky i zdůraznění na počátku slabiky mohly ovlivnit komplikace při vyslovování počátečních souhlásek¹³. Osvojování

¹³ o chybách při realizaci souhlásek v kapitole Realizace konsonantů

schopnosti zachytit délku samohlásky a následně ji i realizovat se ukázalo být jedním z nejobtížnějších aspektů studia v průběhu celého trvání kurzu.

Tabulka 4 jednoslabičná slova

		četnost chyb		
slovo	chyba*	celkem	2. ročník	1. ročník
šít	/šit/	8	2	6
žít	/žit/	7	2	5
být	/byt/	4	1	3
čin	/čin/	1	0	1
džin	/džín/	2	1	1

* chybné tvary nejsou fonetickými prepisy, slouží pouze k naznačení charakteru chyby

3.2.2.2 Slova dvojslabičná

Dvojslabičná slova s dvěma krátkými slabikami činila mluvčím nejmenší obtíže. Celkový podíl chyb představuje zhruba 10 %. V chybných tvarech převažuje kombinace dlouhá/krátká slabika, což vzhledem k charakteristice počátečních hlásek vzorových slov můžeme vysvětlit snahou studentů správně vyslovit danou hlásku. Ke zdloužení samohlásky pak došlo v důsledku přehnané artikulace.

Ze všech skupin dvojslabičných slov studenti nejvíce chybovali u kombinace dlouhá/dlouhá slabika (téměř 40 %), přičemž s výjimkou jediného případu měly všechny chybné realizace tvar „dlouhá/krátká“. Tento výsledek potvrdil, že realizace dlouhé samohlásky na nepřízvučné slabice je pro čínské mluvčí obtížná, zvláště pokud následuje po přízvučné dlouhé slabice.

Ve skupině dvojslabičných slov s kombinací dlouhá/krátká slabika chybovali studenti v menší míře (zhruba 20 %). Ukázalo se, že chyby, které dělali, mají podobný charakter jako u jednoslabičných slov s dlouhou samohláskou. Délka samohlásky nebyla realizována, ale studenti zvyšovali hlas a dávali větší důraz na počáteční slabiku. Výslednou chybnou kombinací pak byl tvar s dvěma krátkými slabikami.

Zajímavé výsledky přinesla analýza skupiny dvojslabičných slov s krátkou slabikou na první pozici a dlouhou slabikou na pozici druhé. Mezi chybnými tvary měla větší podíl kombinace krátká/krátká slabika, kdy studenti nedokázali realizovat délku samohlásky ve

druhé slabice. Druhou část chybných tvarů představuje kombinace dlouhá/krátká slabika. Studenti pravděpodobně použili tuto kombinaci pro její menší obtížnost. Celkové procento chyb je zhruba 22 %, což je srovnatelné s druhou skupinou kombinující dlouhou a krátkou slabiku.

Po porovnání charakteru chyb v jednotlivých skupinách můžeme konstatovat, že u dvojslabičných slov s alespoň jednou dlouhou slabikou měli studenti nejmenší potíže s realizováním kombinace dlouhá/krátká slabika. Relativně snadná realizace se potvrdila i v chybných tvarech, v nichž studenti tuto kombinaci také používali. Přesto si netroufáme vyvodit z tohoto zjištění velké závěry, primárně proto, že zkoumaný vzorek neobsahuje dostatečné množství dat z hlediska kvality i kvantity.

Tabulka 5 dvojslabičná slova

		četnost chyb		
slovo	chyba*	celkem	2. ročník	1. ročník
Eva	/éva/	3	1	2
běžet	/běžét/	2	2	0
potok	/potók/	1	1	0
podzim	/podzím/	1	1	0
ryba	/rýba/	3	1	2
hodit	/hodít/ /hódit/	2	1 0	0 1
Ital	/itál/ /ital/	3	1 0	0 2
pravá	/prava/ /práva/	7	4 2	0 1
umýt		7		

	/úmyt/		0	1
	/umyt/		1	5
roztát	/rostat/	6	3	3
tóny	/tony/	3	0	3
túru	/turu/	2	0	2
játra	/jatra/	2	1	1
říkat		8		
	/řikat/		0	5
	/řikát/		1	0
	/řikát/		2	0
přítel	/přitel/	3	1	2
svícen	/svicen/	2	0	2
dává		11		
	/dáva/		6	4
	/davá/		0	1
líbí	/líbi/	4	1	3

* chybné tvary nejsou fonetickými prepisy, slouží pouze k označení charakteru chyby

3.3 REALIZACE KONSONANTŮ

3.3.1 Problematika realizace párových souhlásek

Prvním výrazným jevem, který analýza konsonantů odhalila, je větší podíl chyb u párových znělých souhlásek než u párových souhlásek neznělých, přičemž daná souhláska je nejčastěji chybně realizována právě jako její neznělý protějšek. Tento jev přisuzujeme rozdílům v inventáři párových souhlásek: čeština disponuje řadou znělých a řadou neznělých souhlásek (obě neaspirované). Čínština má řadu neznělých souhlásek neaspirovaných a vedle ní řadu neznělých souhlásek aspirovaných. Zjednodušeně můžeme říci, že se oba jazyky překrývají v řadě neznělých neaspirovaných souhlásek. Pro mluvčí obou jazyků by tedy měly být přirozené a jejich výslovnost by neměla

představovat závažný problém. Výsledky analýzy tento fakt potvrzují, neboť ve většině případů je procento chyb v hláskách této řady skutečně menší, jak ukazuje Tabulka 5.

Problematickou výslovnost párových souhlásek druhé řady (pro české mluvčí neznělé aspirované, pro čínské mluvčí znělé neaspirované) si mluvčí buď zvládne osvojit, nebo se ji pokusí nahradit výslovností, která je pro něj přirozená a zároveň je co nejbližší výslovnosti požadované souhlásky. Proto v našem případě dochází k chybám formou realizace neznělé párové souhlásky namísto její znělé varianty.

Tabulka 6

PÁROVÉ KONSONANTY						
Konsonant	Počet vzorových slov	Počet vzorových slov s chybou	Podíl vzor. slov s chybou v %	Počet nahraných slov celkem	Počet chyb v nahraných slovech	Podíl chyb na celkovém počtu nahraných slov
p	7	0	0	147	0	0
b	6	5	83,3	126	20	15,9
t	20	16	80	420	32	7,6
d	7	4	57,1	147	27	18,4
c	1	1	100	21	3	14,3
ʒ	1	1	100	21	14	66,7
s	11	7	63,6	231	13	5,6
z	1	1	100	21	6	28,6
č	1	0	0	21	0	0
ž	1	1	100	21	5	23,8
š	3	3	100	63	11	17,4
ž	2	2	100	42	5	11,9
ṛ̌	1	1	100	21	6	28,6
ṛ̌	1	1	100	21	3	14,3
ť	1	1	100	21	3	14,3
d'	4	4	100	84	22	26,2
k	8	5	62,5	168	16	9,5
g	4	3	75	84	28	33,3
f	4	3	75	84	26	31
v*	7	6	85,7	147	15	10,2
ch /x/	1	1	100	21	5	23,8
ch /ɣ/	-	-	-	-	-	-

Ve třech případech ukázala analýza větší výsledný podíl chyb u neznělých párových souhlásek (viz Tabulka 5). Tyto odchylky vysvětlujeme následovně: u souhlásky **f** představoval podíl chyb 31 %, zatímco u souhlásky **v** pouhých 10,2 %. Prvním důvodem

vyššího výsledného procenta je menší počet slov *f* ve vzorovém seznamu, což má za následek vyšší nárůst procentuálního podílu na chybu. Dalším důvodem je typ užitých vzorových slov. Ve všech slovech, u nichž studenti chybovali, je /f/ v pozici, na které dochází k **asimilaci** – regresivní asimilace na počátku slova *vsadit*, předložka podléhající regresivní asimilaci počátečním rázem *v Anglii*, regresivní asimilace na konci prvního slova ve slovním spojení *mluv slušně*). V grafickém zápisu se tato změna neprojevuje a není na první pohled pro studenty zřetelná, což vede k chybnému čtení podle zápisu /v/. Zajímavým jevem je forma samotné chybné realizace. V naprosté většině případů studenti vyslovili /v/ spolu s redukováným vokálem /ə/ a vytvořili tak samostatnou slabiku /və/, na níž plynule navázali následující slabikou slova.

Stejným případem je souhláska *š*. Rovněž se jedná o příklad **asimilace**, tentokrát na konci slova *běž*. Důvodem k chybnému čtení je pravděpodobně opět neznalost nebo neuvědomění si existence pravidla pro výslovnost hlásek na konci slova a vliv grafické formy. Výsledkem je chybné čtení souhlásky jako /ž/. Zároveň se domníváme, že studenti mohli být ovlivněni čtením slova *běžet*, které bylo v seznamu vzorových slov umístěno před slovem *běž* a v němž se výslovnost /ž/ nemění.

Posledním případem je neznělé /ř/ ve slově *přítel*. Důvodů pro chybnou realizaci vidíme několik: zaprvé je ve slově skupina souhlásek /př/ (pro čínské mluvčí nepřírozená), zadruhé po dvojici následuje vysoký, úzký vokál /i/, který je pro svoji délku náročný na realizaci. Posledním důvodem je neznalost samotné souhlásky *ř*. V tomto případě měli všechny její chybné realizace podobu /š/.

3.3.1.1 Problematika ř:

Česká souhláska *ř* (znělé) klasifikujeme jako postalveolární, frikativní vibrantu. Pro mnoho zahraničních studentů představuje jednu z neproblematičtějších souhlásek k osvojení, protože neexistuje v inventáři daného jazyka (srbština, španělština, švédština atd.). Čínština na rozdíl od těchto jazyků disponuje souhláskou *r* (apikální, postalveolární, frikativní vibranta), která vykazuje výraznou podobnost s českým *ř*. Proto by nás nemělo překvapit, že analýza ukázala relativně nízký počet chyb u slov, která *ř* obsahovala (14,3 %). Výsledek naznačuje, že výslovnost *ř* je pro čínské mluvčí snazší než výslovnost většiny znělých souhlásek.

3.3.1.2 Problematika *t'*, *d'*:

Palatály *t'*, *d'* se v češtině realizují pouze ve spojení s vokály /i/, /e/. Oba případy byly v analýze zastoupeny u *d'*, u *t'* pouze kombinace s vokálem /e/.. V zavřených slabikách s /i/ se všechny chybné tvary realizovaly s depalatalizovaným /d/ (/xodit/ místo /xod'it/, /hodit/ místo /hod'it/, /fsadit/ místo /fsad'it/). V otevřených slabikách s /e/ (tělo, dělo) vznikl pouze jednou tvar /telo/ místo /tělo/, ostatní chybné tvary zachovaly částečnou palatalizaci: /tjelo/, /djelo/ místo /d'elo/. Palatální konsonanty v čínštině existují, oproti českým má na jejich vznik navíc dorzální artikulace. Nedokážeme určit, jestli je tento rozdíl příčinou chybné výslovnosti, nebo jestli se jedná spíše o nepozornost při čtení slov.

3.3.1.3 Pozice souhlásky ve slově

Pro analýzu znělých konsonantů jsme do seznamu vzorových slov zařadili především slova začínající daným konsonantem. případně se slabikami jím počínajícími, a to z důvodu možnosti „čistého“ čtení s minimálním vlivem ostatních hlásek. Pro získání kompletních dat by bylo třeba seznam rozšířit o příklady pokrývající všechny pozice, které může daný konsonant obsadit. Námi poskytnuté údaje jsou spíše orientačního rázu, u hlásek, u kterých je to možné, ukazují rozložení chyb vzhledem k pozici souhlásky ve slově. Náš původní předpoklad, že vyslovení znělé souhlásky na počátku slova bude sice „čisté“, ale pro studenty náročnější, se potvrdil asi v polovině případů. S ohledem na nekompletní data si však nedovolujeme vyvozovat žádné závěry.

Tabulka 7

konsonant	procento chyb podle pozice ve slově		
	počátek slova	počátek slabiky uvnitř slova	uvnitř slabiky
b	95	5	-
d	22,2	37	40,8
ʒ*	-	100	-
z	100	-	-
ž	100	-	-
ž	40	60	-
ř	100	-	-
d'	50	50	-
g	78,6	21,4	-
v	26,7	53,3	20
ch /ɣ/	-	-	-

*pozn.: pozice 3 je v tomto slově na hranici slabik, ale kvůli tvaru slabik po změně výslovnosti a s ohledem na tendenci vytvářet otevřené slabiky jsme se rozhodli k určení jeho pozice na počátku slabiky (*pod-zim* -> /po-zim/).

3.3.2 Problematika nepárových souhlásek

Nepárové souhlásky ukázané v *Tabulce 7* dále dělíme na skupinu sonory, palatály a laryngály, které analyzujeme samostatně. Obecně můžeme konstatovat, že procento případů, kdy studenti chybovali ve výslovnosti nepárových souhlásek, je v průměru nižší než u párových znělých i neznělých souhlásek. Srovnání podílu chyb jednotlivých souhlásek uvnitř kategorie ovšem ukazuje značně nevyvážené výsledky.

3.3.2.1 Problematika r:

Případ výslovnosti *r* je pro nás zajímavý zejména proto, že osvojení si správné výslovnosti této souhlásky představuje problém i pro některé rodilé mluvčí češtiny. Mezi všemi sonorami je procento chyb ve výslovnosti nejvyšší právě u *r*, tvoří celkem 35,7 %. Klasifikačně se české *r* – prealveolání, frikativní vibranta - liší od čínského *r* – postalveolární (retroflexivní), frikativa, aproximanta (podobné více českému ř, o tom viz výše). Ačkoli se každá souhláska tvoří jinde, obě patří do skupiny frikativních alveolár a na poslech se běžnému posluchači mohou zdát podobné. Otázkou v tomto případě nebylo, jestli se v analýze objeví chyby, ale jakého charakteru tyto chyby budou. Předpoklad, že studenti nahradí *r* sonorou *l* se naplnil – ve slabikách typu KV (*rV*) chybně vyslovili // místo /r/ v 73,6 % případů, u typu KKV (*KrV*) dokonce v 95,5 % případů. Záměnu odůvodňujeme i tím, že souhláska *l* je pro čínské mluvčí podle analýzy jednou z nejsnáze vyslovitelných hlásek. (pouze 0,3 % chybných realizací). Překvapivou chybou bylo nahrazení *r* z *n*, ačkoli tato se objevila pouze ve 4 konkrétních případech,

Analýza bohužel odhalila i jiný jev, který je výsledkem špatně aplikovaného výukového postupu. Tím je prosáknutí nácvikových metod do výslovnosti v běžné komunikaci. Studenti byli seznámeni se sérií cvičení k osvojení výslovnosti jednotlivých hlásek. Pro nácvik výslovnosti *r* sloužilo mimo jiné cvičení, kdy je *r* vedle dalších souhlásek nahrazeno souhláskou *d*. Následně student zkouší vyslovit shluk souhlásek Td, Dd, Bd, ... a *d* vloží místo *r* do slov, př. *beduška*, *bdána*, *vetd*, *atd*. Cvičením si někteří studenti osvojili zlozvyk vkládání *d* před samotné *r* a realizace obou souhlásek. Po objevení tohoto zlozvyku bylo od cvičení upuštěno.

3.3.2.2 Problematika *m*:

Analýza odhalila, že mezi nazálními sonorami je podíl chyb ve výslovnosti vyšší u labiály *m* (20,1 %). Tento výsledek nebyl zcela předvídaný. Inventář čínských souhlásek obsahuje rovněž bilabiální nazálu *m*, tudíž by její výskyt ve slově, a zejména na počátku slova, čínské mluvčí překvapit. Přesto se nejvíce chyb objevilo u slov s *m* na počáteční pozici, viz Tabulka 8. Přesný důvod této chyby nedokážeme řádně objasnit. Spíše než na začátku slova/slabiky by se dal vyšší podíl chyb očekávat u slov, kde *m* je v pozici na konci slova. Čínština připouští obsazení této pozice pouze koncovými elementy *-n* nebo *-ng*, a tudíž její obsazení jinou souhláskou v češtině přináší riziko chybné realizace výslovnosti. Nehledě na pozici ve slabice bylo *m* ve všech případech chybně nahrazeno nazálou *n*. Fonémová varianta, retozubné *ɱ* vykazuje procento chyb ještě vyšší, 23,8 %. V tomto případě chápeme chybu jako potíže s artikulací neznámé hlásky. Retozubné *ɱ* se v českých slovech vyskytuje málo, jako varianta *m* vzniká pouze na hranici slabiky, a to před labiodentální samohláskou. Studenti, kteří v tomto případě chybovali, zvolili oddělení slabik slyšitelnou pauzou, souhláskou *m* vyslovili v její základní variantě nebo ji zaměnili za nazálu */n/*. Následující *v* vyslovili v základní variantě nebo jako labializované */w/*. Výsledné chybné tvary slov vypadaly následovně: */tram-vaj/*, */tran-vaj/*, */tram-ɯaj/*.

3.3.2.3 Problematika *n*:

Pozice nazály *n* ve vzorových slovech byla v naprosté většině na konci slova. Dalo by se tedy předpokládat, že jako jeden ze dvou jediné přípustných koncových elementů čínské finály nebude její výslovnost představovat problém ani v českých slabikách. Tento předpoklad se zcela nepotvrdil, neboť chyba se objevila v 10,5 % slov. Paradoxně bylo *n* ve 40 % těchto případů chybně zaměněno z *m*, které se, jak jsme popsali výše, ukázalo být relativně problematickým konsonantem. Ve zbytku chybných tvarů bylo *n* palatalizováno - na počátku slabiky následované vokálem */i/* ve slově *tóny /to:ni/*, na konci slov *čin /čiň/*, *džin /žičň/*, *jelen /jelen/*; nebo bylo doplněno o středový vokál */ə/* ve slovech *čin /činə/*, *džin /žičinə/*. Palatalizování *n* můžeme chápat jako chybné aplikování pravidla čtení tvrdého */i/*, které mluvčí přečetli jako *ny /ni/*, *nýbrž ni /ni/*. Důvodem přidání středového vokálu může být snaha studentů zřetelně vyslovit koncový konsonant, přičemž se v závěru objevuje redukovaný vokalický element. Variantou prealveolárního *n* je velární *ŋ*. V čínštině se setkáváme s podobným elementem na konci slabiky, proto

by jeho výslovnost neměla být problematická. Na druhou stranu si čínští mluvčí spolu s výslovností *ŋ* přináší i sekundární výslovnost vokálu, který nosovce předchází. V čínské finále */-ang/* se výslovnost s artikulací jazyka posouvá více dozadu¹⁴. To je jedna z možných interpretací chybné artikulace ve slově *banka*, kde se výslovnost a blížila více k podobě */e/* nebo */o/*. Asimilace na znělé *g* nebyla v tomto případě závislá na chybné artikulaci vokálu, ale spíše na samotné nosovce.

3.3.2.4 Problematika *ň*:

Stejně jako u palatál *t'*, *d'* bylo *ň* v chybných tvarech depalatalizováno a výsledné tvary slov na okně, nikdy vypadaly: */na ʔokne/*, */nigdi/*. Nesprávná výslovnost nás překvapila, důvody jsou stejné jako u dvojice palatál výše.

3.3.2.5 Problematika *j*:

Analýza odhalila, že slova, v nichž stálo *j* v plně souhláskové pozici a viditelné v grafické podobě slova (*jelen*, *játra*), byla výslovnost studentů stoprocentně bezchybná. V pozici na konci slova, kde bylo *j* v „oslabené“ pozici, ale stále viditelné v grafické podobě slova (*tramvaj*), se už chyby ve výslovnosti objevily – v jednom případě bylo *j* nahrazeno souhláskou *s*, v čemž vidíme pouze nepozornost mluvčího při čtení, ve zbylých případech studenti za *j* připojili samohlásku */i/*. Domníváme se, že připojením vokálu se u *j* „posílila konsonantická kategorie“ a studentům se snáze vyslovovalo. Ve slovech, jejichž grafická podoba neukazuje přítomnost *j*, bylo procento chyb nejvyšší. Jednalo se o slova *běž*, *běžet*, *v Anglii*. U prvních dvou se jedná o čtení palatalizované souhlásky *s e* */bje/*, */bješ/*. Všichni studenti, kteří chybovali, vyslovili slabiky pouze s */e/*. Jednalo se o tři případy, chybu tedy přisuzujeme nepozornosti při čtení slova. Poslední příklad v Anglii je slovo cizího původu, kde vedle sebe stojí dvě samohlásky v heterosylabickém postavení. Podle zavedeného pravidla je správné vyslovit *-/iji/*. Většina chybných tvarů jedno *i* vypustila, z menší části byla realizována obě *i*, ale s rázem mezi nimi. Výsledné chybné tvary tedy vypadaly jako */f ʔaŋgli/*, */f ʔaŋgliʔi/*.

¹⁴ ŠVARNÝ, Oldřich a David UHER. *Hovorová čínština v příkladech*. 3. s.73

Tabulka 8

NEPÁROVÉ KONSONANTY						
Konsonant	Počet vzorových slov	Počet vzorových slov s chybou	Podíl vzor. slov s chybou v %	Počet nahraných slov celkem	Počet chyb v nahraných slovech	Podíl chyb na celkovém počtu nahraných slov
znělé						
r	10	10	100	210	75	35,7
l	14	1	7,1	294	1	0,3
m	9	8	88,9	189	38	20,1
ŋ	1	1	100	21	5	23,8
n	10	7	70	210	22	10,5
ŋ	2	2	100	42	5	11,9
ň	2	2	100	42	6	14,3
j	6	4	66,7	126	16	12,7
h	1	1	100	21	1	4,8
neznělé						
?*	8	2	25	168	4	2,3

Tabulka 9

konsonant	poměr chyb podle pozice hlásky ve slově				
	počátek slova	počátek slabiky uvnitř slova	uvnitř slabiky	konec slabiky uvnitř slova	konec slova
m	44,7	23,7	-	-	31,6
n	-	27,3	-	-	72,7
r	47,7	18,5	33,8	-	-
l	0	0	0	0	0
ŋ	-	-	-	100	-
ň	50	50	-	-	-
j	0	56,2	18,8	-	25
ŋ	-	-	-	100	-
h	0	-	-	-	-
?*	0	100			

3.4 Zvláštní jevy

3.4.1 Chyba v asimilaci

Při analýze jednotlivých skupin hlásek jsme narazily na několik případů, kdy došlo k chybné asimilaci souhlásek. Vzorová slova patří do jednoho z dvou typů:

1. Místo správné regresivní asimilace aplikována asimilace progresivní

roztát	/rostát/	x	/rozdat/
nikdy	/ňigdi/	x	/ňikti/
kde	/gde/	x	/kte/
tramvaj	/tramvaj/	x	/tramwaj/

2. Vyhnutí se asimilaci oddělením slabik

mluv slušně	/mluf_slušně	x	/mluvə // slušně/
vsadit	/fsad'it/	x	/və // sad'it/
tramvaj	/tramvaj/	x	/tram // vaj/, /tran // vaj/

Obě chyby nás zaujaly, protože ukazují, jakým způsobem se mluvčí s neznámým problémem vypořádali. Snaha přizpůsobit hlásky plynulejší výslovnosti asimilací se bohužel projevila v opačném směru. Jako důvod vidíme čtení „po písmeni“, kdy student při čtení slova nepředvídal možnou zpětnou asimilaci, a proto provedl asimilaci progresivní. Druhý způsob vyřešení problematické výslovnosti je poněkud méně šťastný, neboť pauza mezi slabikami je dost dlouhá na to, aby neovlivnila výslovnost následující souhlásky, což ale vede k praktickému rozbití slova, respektive slovního spojení.

Při srovnání procenta chyb studentů podle ročníku se dostáváme ke stejnému závěru jako u analýzy vokálů. Studenti 2. ročníku si ve většině případů dokázali lépe osvojit výslovnost jednotlivých souhlásek a počet chyb v jejich nahrávkách byl několikanásobně nižší než u studentů 1. ročníku. Na druhou stranu se u nich v individuálních případech objevují zbytečné chyby způsobené nedbalým čtením.

4. ZÁVĚR

Analýza odhalila řadu problematických jevů, které musí čínští mluvčí během studia češtiny jako cizího jazyka překonat. Porovnání výsledků mezi ročníku přineslo předpokládaný výsledek, tedy že studenti 1. ročníku si v době konání výzkumu ještě nedokázali dobře osvojit výslovnost českých hlásek a chybovali v průměru dvakrát častěji než studenti 2. ročníku. Přesto bylo celkové procento chyb relativně malé, a to sledujeme jako pozitivní informaci.

V rámci analýzy vokálů se nám potvrdil předpoklad celkem tří problematických jevů. Výslovnost českého vokále /e/, zejména v zavřených slabikách, představovala problém pro studenty problém, jelikož v čínštině se v podobných typech slabiky výslovnost e nerealizuje plně, nýbrž jako redukovaný vokál /ə/. S výslovností se studenti potýkali u diftongu *eu*, který není původní čínskou hláskou, takže se jednalo o pro ně neznámý zvukový segment. Délka českých samohlásek byla jedním z hlavních jevů, na který jsme se chtěli zaměřit, protože ze zkušenosti z jiných jazyků víme, že ji studenti často zaměňují za přízvuk. Naše předpoklady se v tomto směru naplnily.

Překvapivým výsledkem bylo minimum chyb u vokálu *i*. Očekávali jsme vysoký podíl chyb, ale ukázalo se, že studentů činil nejmenší potíže z celé skupiny vokálů.

U konsonantů se nám potvrdil očekávaný závěr u párových znělých souhlásek. Procento chyb bylo vyšší než u jejich neznělých protějšků ve většině případů. Výjimkou byly souhlásky *š, f*, a neznělé *ř*, u nichž bylo procento chyb vyšší než u znělých souhlásek. Podle typu vzorových slov jsme však usoudili, že s jinými příklady by byl poměr chyb vyrovnanější, ne-li v souladu s většinou, a proto tuto odchylku nevyhodnocujeme jako chybu.

Skupina alveolárních souhlásek z pohledu znělé neznělé neodhalila výrazné odchylky od ostatních souhláskových skupin a podíl chyb byl také vyšší u znělých alveolár. Naopak pozitivním zjištěním bylo 0 % chyb u souhlásky *č*.

Souhlásky nepůvodní pro čínský systém konsonantů se ve povětšině potvrdily být náročnějšími na realizaci. Poněkud překvapivé výsledky přinesla analýza sonorních souhlásek *r, l, m, n*. Jednoznačně nejhorší výsledky přinesla analýza *r*, u nějž jsme bohužel zároveň odhalili vlastní chybu v metodice výuky výslovnosti. Naopak u slov s *l* studenti chybovali minimálně. Relativně vysoké procento chyb odhalila analýza u sonory

m a její retozubné varianty *mj*. Jako hláska, která je v základním inventáři čínských konsonantů, byla neočekávaně často vyslovena chybně.

Nečekané výsledky se objevily též ve skupině palatál *d', t', ň*. Očekávali jsme, že studenti nebudou mít s palatálními hláskami problémy. To se nepotvrdilo a všechny chybné realizace provedly depalatalizaci souhlásek.

Zajímavé výsledky přinesla analýza původních asimilačních procesů na hranici slabik. Studenti je řešili buď řešili opačným realizováním asimilace, tedy užitím progresivní místo regresivní, anebo se mu vyhnuli úplně. V těchto případech vyřešili problematickou výslovnost oddělením slabik, čímž bohužel došlo k rozbití struktury slova. Tyto dvě konkrétní ukázky chybné artikulace představují oblast, kterou je třeba podrobit dalšímu výzkum. Ovšem to platí i od dalších zvukových jevů, které jsme v práci analyzovali

Výsledky, který jsme z analýzy získali, slouží pouze jako orientační hodnoty a ukazatele možných jevů, které by bylo možné dále prozkoumávat. Doufáme, že v budoucnu dostaneme příležitost rozvést výzkum v nové detailnější studie, v nichž se nám podaří vyvarovat se nedostatků současného výzkumu a v nichž předložíme platné závěry uplatnitelné na větší škále výuky.

Seznam literatury

ANDRÁŠOVÁ, Hana a Alena PODEPŘELOVÁ. *Na cestě za češtinou: inspirativní náměty pro učitele češtiny jako cizího jazyka*. Praha: Klett, 2008, 183 s. ISBN 9788073970048.

BEDNARŽÍKOVÁ, Božena, Jana SOVOVÁ a Michaela KOPEČKOVÁ. FLIP (your) TEACHING! 2: učíme (se) česky 2. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017, 148 s. Studijní opora. ISBN 978-80-244-5150-3.

HOLÁ, Lída. *Česky krok za krokem: Czech step by step: appendix : A1 - A2*. 1. [Praha]: Akropolis, [2016], Strana 205-257. ISBN 978-80-7470-129-0.

LARSEN-FREEMAN, Diane a Michael H. LONG. *An introduction to second language acquisition research*. New York: Longman, 1991. ISBN 0582553776.

NUNAN, David. *Research methods in language learning*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. ISBN 0-521-42968-4.

PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny: s obecným úvodem do problematiky oboru*. Praha: Karolinum, c1994. ISBN 80-7066-843-1.

SLAMĚNÍKOVÁ, Tereza. *Perceptual Errors in Chinese Language Processing: A Case Study of Czech Learners*. Acta Linguistica Asiatica. 2017. [online]. Dostupné z: <https://kas.upol.cz/nc/kontakty/vizitka/empid/20019197/>

SKALIČKA, Vladimír. *Typ češtiny*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951, 96 s. Slovanské jazykovědné příručky, svazek 4.

ŠVARNÝ, Oldřich a kol. *Hovorová čínština v příkladech 3*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998. ISBN 80-7067-819-4.

TRÍSKOVÁ, Hana. *Segmentální struktura čínské slabiky*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2181-4.

ŠEBESTA, Karel a Milan HRDLIČKA, ed. *Čeština jako cizí jazyk na Dálném východě*.
Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2020, 192 s. Varia, 85. svazek. ISBN
978-80-7308-984-9.

Přílohy

Příloha č.1

Obrázek 3 Klasifikace českých konsonantů

znělost (+ znělé, - neznělé)		místo artikulace												akustické/auditivní hledisko O = obstruent S = sonor	
		labiální		alveolární				palatální		velární		laryngální			
		bilabiální	labiodentální	prealveolární	postalveolární										
způsob artikulace	okluzivní	orální	p	b		t	d		tʰ	dʰ	k	g	ʔ	O	explozivní
		nazální	m		nj	n			ɲ		ŋ			S	nazály
	semiokluzivní				c	ɟ	č	ʝ						O	afrikáty
	konstruktivní			f	v	s	z	š	ž		x	ɣ	h	O	frikativy
	vibranty	frikativní					ř	ʀ						O	
		aproximativní				r								S	likvidy
aproximanty	laterální				l								S		
	centrální								j				S	glide	

zdroj: [foto]. dostupné z: <https://fon.webnode.cz/>

Příloha č.2

Obrázek 4: Klasifikace čínských konsonantů

ZPŮSOB ARTIKULACE → MÍSTO ARTIKULACE ↓	okluzivní a afrikáty (závěrové a polozávěrové)		nazály (nosové)	frikativy (třené)	laterály (bokové)
	neaspirované (nepřídýchové)	aspirované (přídýchové)			
LABIÁLY (retné)	<i>b</i> [p] / [b]	<i>p</i> [pʰ]	<i>m</i> [m]	<i>f</i> [f]	
ALVEOLÁRY (dásňové)	<i>d</i> [t] / [d]	<i>t</i> [tʰ]	<i>n</i> [n]		<i>l</i> [l]
<i>APIKÁLNÍ</i>	<i>z</i> [ts] / [dz]	<i>c</i> [tsʰ]		<i>s</i> [s]	
→ RETROFLEXY	<i>zh</i> [tʂ] / [dʒ]	<i>ch</i> [tʂʰ]		<i>sh</i> [ʂ]	
<i>APIKÁLNÍ</i>				<i>r</i> [ʐ], [ʑ]	
PALATÁLY (tvrdopatrové)	<i>j</i> [tɕ] / [dʒ]	<i>q</i> [tɕʰ]		<i>x</i> [ç]	
<i>DORZÁLNÍ</i>					
VELÁRY (měkkopatrové)	<i>g</i> [k] / [ŋ]	<i>k</i> [kʰ]		<i>h</i> [x], [χ]	
<i>DORZÁLNÍ</i>					

zdroj: [foto]. TRÍSKOVÁ, Hana. *Segmentální struktura čínské slabiky*. s. 204